

Zitierhinweis

Wihoda, Martin : recension de : Florin Curta, Eastern Europe in the Middle Ages (500–1300), Leiden ; Boston : Brill, 2019, dans : Český časopis historický, 2021, 2, p. 405-408, <https://recensio-stag.lorax.sylab.com/r/ec5715f2ad704342b188eb5bea50c7e9>

český časopis historický

copyright

Dieser Beitrag kann vom Nutzer zu eigenen nicht-kommerziellen Zwecken heruntergeladen und/oder ausgedruckt werden. Darüber hinausgehende Nutzungen sind ohne weitere Genehmigung der Rechteinhaber nur im Rahmen der gesetzlichen Schrankenbestimmungen (§§ 44a-63a UrhG) zulässig.

RECENZE

Florin CURTA

Eastern Europe in the Middle Ages (500–1300)

(= Brill's Companions to European History, vol. 19)

Leiden – Boston 2019, 1398 s. (2 díly), ISBN 978-90-04-34257-6.

Podle propagační anotace, kterou nakladatelství Brill nechalo vložit na zadní desku publikace, středověká východní Evropa není zastoupena v historickém diskurzu způsobem odpovídajícím jejímu dějinnému významu. Přirozenému šíření poznatků prý bránila železná opona a poté v „malých jazycích“ zpřístupňované vědecké studie. A protože angličtina stále pokrývá sotva devítinu výstupů, měla vážnoucí dialog oživit komplexní, do dvousvazkové příručky vtělená reflexe stavu poznání.

Hutný, množstvím odkazů na prameny a literaturu proložený výklad se přidržuje časové osy, která je z jedné strany sevřena koncem 5. století, z druhé víceméně formálně rokem 1300.¹ Úvodní kapitola definuje konceptuální a zeměpisné souřadnice, ve druhé pak autor, profesor středověké historie a archeologie na floridské univerzitě v Gainesville, upozornil, že bude pracovat hlavně s prameny písemnými a archeologickými.

Od prvních stránek je zřejmé autorovo přesvědčení, že dějiny evropského Východu se začaly psát na Balkáně. Proto vložil do záhlaví svých úvah jakési bilanční ohlédnutí za uspořádáním evropské části východořímské/byzantské říše (*The Last Century of Roman Power*, s. 31–40). Jak pozdně-antickou římskou civilizaci ovlivnily vpády Avarů a Slovanů, probral ve čtvrté kapitole, následovalo krátké zastavení u příchodu Chorvatů, Srbů a kočovných Bulharů a čtyřlístek dějově propletených částí uzavřel pojednáním o vzniku první bulharské říše.

Florin Curta opustil Bulhary za vlády knížete Borise (852–889) s úmyslem vydat se proti toku času do středního Podunají v závěru 8. století, kdy se pod franským tlakem rozpadl avarský kaganát a Panonie byla začleněna do karolínské říše. Ve svižné zkratce shrnul rovněž události v Istrii spolu s osudy velmože Pribiny a jeho syna Kocela. Odtud autor zamířil na Velkou Moravu (*Great Moravia*, s. 113–127), a přestože by se mohl elegantně přesunout do Čech a mezi Slovany v dolním Polabí, dal přednost Chazarům a Volžským Bulharům, tedy evropskému jihovýchodu 7.–10. století.

Rozlehlým pláním v severním předpolí Kavkazu zachoval autor věrnost i v kapitole věnované turkickým Oguzům, Pečeněhům a Kumánům. Zároveň se ale rozpomněl na nedovysvětlěný příběh Moravanů a Bulharů a dovysvětlil jejich cestu ke křesťanské víře. V případě Bulharů bylo nutno objasnit ještě příčiny vzestupu a pádu prvního císařství. Po zániku Bulharska se autorův zájem opět stočil k Východu, k nájezdům Maďarů a Seveřanů. Dědictví Vikingů a Varjagů se Florin Curta samostatně dotkl v poznámkách ke vstupu Staré

1 Ke koncepci a struktuře díla viz <https://brill.com/view/title/34623> (16. května 2021).

Rusi do dějin. Uprostřed sporů rurikovských knížat však utekl na Balkán, aby mohl popsat poměry ve zdejších byzantských provinciích, jakož i dění v kulturně a politicky spřízněné Dalmácii a Chorvatsku.

V polovině práce se poprvé a naposledy dostaly ke slovu tři nové mocnosti (New Powers I–III, s. 341–408), kterými Curta rozuměl dědičné državy Piastovců, Arpádovců a Přemyslovců. Po šedesáti stranách ale naznal, že více si ani jedna monarchie nezaslouží, neboť vzápětí se v jediném smělém rozmachu vypořádal s demografickým vývojem celého Východu, hospodařením na venkově i ve městech a sociálními strukturami.

Za přehledný lze označit rovněž komentář k pojetí feudalismu, kterým se řídila marxistická, přesněji východoevropská medievistika do roku 1989 (*The Construct of a Tyrant: Feudalism in Eastern Europe*, s. 463–469). Velkorysost neschází ani glosám k proměnám církevní správy, životu v kláštorech, podobám křesťanské a tradiční víry, učenosti a písemné kultuře.

Kompaktní blok obecných sentencí narušily dva příspěvky, v nichž se Florin Curta zmínil o vlivu křížových výprav na Balkán a Pobaltí. Poslední stránky vyhradil Srbsku, obnovenému bulharskému císařství a mongolským zásahům ve 13. století.

Řazení dílčích témat dokazuje, že Florin Curta nepovažoval východní Evropu za prostor, který by spojovaly sdílené hodnoty a, pomineme-li druhou polovinu 20. století, také minulost. Nutno však zdůraznit, že se nic jiného ani nepokoušel předstírat. V první kapitole výslovně zaznělo, že sousloví „východní Evropa“, „jihovýchodní Evropa“ či „Evropa středovýchodní“ nebudou užívána v politickém, nýbrž výlučně v geografickém smyslu, a v souladu s proklamací byla pracovní plocha vymezena zeměpisnými souřadnicemi (s. 9–11). Přiznejme si rovněž, že od příruček dohromady nikdo neočekává, že by byly něčím jiným než pokud možno spolehlivým průvodcem po vybraných problémech a nutno ocenit, že v tomto smyslu autor vedl s uživatelem otevřený dialog.

Srozumitelnost je vůbec příjemnou přidanou hodnotou a shodně můžeme pohlížet na všechny balkánské kapitoly, které dokládají, že si nadhled a sečtělост podaly ruce s porozuměním dobové mentalitě a souvislostem. Snad nepochybíme v dohadu, že jejich ideovou předlohou byla autorova práce o středověké jihovýchodní Evropě.² Obvyklému profilu tradičních příruček se vymyká také autorův pohled na etnogenezi Slovanů, v němž oprávil jiný svůj postřeh, že výpověď pramenů protirečí silným závěrům a že bychom měli být opatrnější v kladení rovnítka mezi slovanskou Evropu a příchod jazykově a kulturně homogenních skupin z jednoho jádra. S odvoláním na své nápadité, v českých zemích bohužel namnoze zlehčované utváření Slovanů,³ které je dostupné v českém výtahu,⁴ Florin Curta zopakoval, že bychom měli přemýšlet nad postupnou slavizací etnicky i jazykově rozrůzněných společenství (s. 41–51).

Vnímavé postřehy k nám promlouvají z řady míst. Chválu si určitě zaslouží podkapitola, v níž autor rozebral příčiny návratu normanské teorie do ideových souřadnic

2 Florin CURTA, *Southeastern Europe in the Middle Ages, 500–1250*, Cambridge – New York 2006.

3 TÝŽ, *The Making of the Slavs. History and Archaeology of the Lower Danube Region, c. 500–700*, Cambridge – New York 2001.

4 TÝŽ, *Utváření Slovanů (se zvláštním zřetelem k Čechům a Moravě)*, Archeologické rozhledy 60, 2008, s. 643–694.

putinovského Ruska (s. 274–277). S přečtenými stránkami se však dostavily rovněž první rozpaky. Velkého uznání se po zásluze průběžně dostávalo byzantské říši, ale nemělo by zaznít, že střední Evropu utvářel spíše stolec svatého Petra a že neméně zásadním vkladem přispěla říše franská, později římsko-německá?

Za historický obzor velkoryse sklenuté východní Evropy byli nadto vykázáni Slované v dolním Polabí a do struktur evropského Východu se nevešla ani Východní marka, bez níž není možno objasnit komplikované sousedské vztahy ve středním Podunají. Dlouhý stín byzantského kulturního dědictví překryl dokonce i velkou změnu 13. století, která střední Evropě vtiskla její podobu. Pokud tedy autor vytýkal Robertu Bartlettovi, že východní Evropu degradoval na pasivního příjemce západoevropských inovací (s. 5),⁵ via facti se dopustil chyby obdobné, když si za univerzální vzor a měřítko bezděky (?) vybral Byzanc.

Svébytný přístup k předmětu zkoumání je však výsostným právem autora a vleklému zápolení Bulharů s Byzancí může být v jižní perspektivě přikládána větší důležitost než europeizaci střední Evropy a Pobaltí. S vědomím nakladatelského záměru se přesto nelze ubránit mírnému údivu nad pouze letmým zhodnocením složité diskuse, která hledá odpověď na otázku, zda dědičné monarchie střední a východní Evropy vyrostly na obchodu s otroky (s. 452–455). Do takto sklenuté názorové výměny zasáhl svého času i autor,⁶ jehož poučený rozklad k depotům arabského stříbra v Pomoranech a na Rusi (s. 270–273) napovídá, že problematiku sleduje s opravdovým zaujetím. Proto je malou záhadou, proč se v příslušné podkapitole spokojil s úkrokem do sociálních poměrů v přemyslovských Čechách 11. a 12. století⁷ a povšechným konstatováním, že středověká společnost znala vedle otroků i závislé osoby.

V nečekaných souvislostech Florin Curta vyložil christianizaci Moravanů, jejíž věčný rámec odvodil z moravsko-panonských legend (s. 180–198). Z pečlivé četby Maddaleny Betti přitom musel vědět, že by se interpretační klíč měl hledat v kanonickém právu a dobově aktuálních zájmech svatopetrského stolce.⁸ Dostáváme se tak kruhem k zadání, které chtělo přiblížit výzkum středověké východní Evropy jazykově nedostatečně vybaveným zájemcům. Koncepční rozvržení vřazuje dílo mezi zasvěcené příručky k dějinám Balkánu, k nimž se adresně vztahuje třetina kapitol, a cenné údaje lze najít i v sociálně a kulturně tematizovaných kapitolách, jež představují druhou třetinu práce.

Se smíšenými pocity však asi bude práce odkládána po četbě pasáží k Evropě středovýchodní. Pokud se přemyslovské Čechy vešly na dvacet stran (s. 389–408), plus několik roztroušených vsuvek obecné povahy, lze důvodně předpokládat, že autor mohl přihlédnout jen k nejzákladnějšímu ze základního. Na století posledních Přemyslovců

5 Robert BARTLETT, *The Making of Europe. Conquest, Colonization and Cultural Change 950–1350*, London 1993.

6 F. CURTA, *Origins of the European Economy: a debate with Michael McCormick. East central Europe, Early Medieval Europe* 12 (3), 2003, s. 283–291.

7 Tomáš PETRÁČEK, *Power and Exploitation in the Czech Lands in the 10th–12th Centuries. A Central European Perspective*, Leiden – Boston 2017.

8 Maddalena BETTI, *The Making of Christian Moravia (852–882). Papal Power and Political Reality*, Leiden – Boston 2014.

zbyly kupříkladu dvě stránky (s. 407–408), ale především, sevřený prostor zaplevelily povážlivé nepřesnosti. Přesto bych neměl Florinu Curtovi za zlé, že z vraždění Slavníkovců vinil Přemyslovce (s. 348), že markrabský titul spojil s Moravou, a nikoliv s nástupnictvím v Praze (s. 404), že nedokázal pojmenovat status českých králů ve veřejném prostoru nebo že tápal v přejímání městských práv, jakkoliv měl po ruce přesného rádce.⁹ Ptejme se raději, proč se při svém nevšedním rozhledu dopustil tolika přešlapů.

Nápověda by se mohla skrývat na stranách 634 a 635. K freskám ve znojenské rotundě Panny Marie a svaté Kateřiny autor uvádí, že si je objednal brněnský kníže Konrád na konci 11. století, popisek pod fotografií na protější straně ale prohlašuje, že kaple byla vyzdobena roku 1134 na přání Konráda Znojemského. Dodejme rovnou, že jedna i druhá verze mají své místo v české odborné literatuře, podstatné je však něco jiného. Mimoběžná datace přemyslovského cyklu prozrazuje, že Florin Curta začal v záplavě protichůdných informací tonout, což je při rozsahu citované literatury (s. 729–1356) více než pochopitelné. Není vyloučeno, že ze stejných příčin se text občas mívá s obsahem poznámek pod čarou. K sečtělosti autora lze doplnit, že se snažil vést dialog s aktuálním stavem poznání a že rozsahem sotva uvěřitelná bibliografie upřednostňuje práce mladší třiceti let. Specifická je přitom struktura citované literatury, která si snad na doporučení konzultantů (s. IX) všímá i méně známých, či výrazných děl.

Můžeme tedy dobře míněný projekt nakladatelství Brill prohlásit za nepovedený? Zčásti snad, ale připustíme, že není v silách jedince zprostředkovat druhým přesný, do hloubky jdoucí návod ke čtení minulosti prostoru, který byl v raném a vrcholném středověku spojen vlákny spíše nahodilými. Vadná, či přinejmenším sporná je dle mého i sama výchozí premisa, že východní Evropa zůstává zakleta v překladu. Respektovaná ediční řada East Central and Eastern Europe in the Middle Ages, 450–1450 vydává odlišné svědectví a možná bychom měli dopřát sluchu Chrisi Wickhamovi, který neobešel svět Slovanů proto, že by neměl k dispozici dostatek anglicky vydané literatury (s. 5), nýbrž proto, že historikům evropského Východu prostě nerozuměl.¹⁰

Martin Wihoda

János M. BAK – Pavlína RYCHTEROVÁ

Cosmas of Prague. The Chronicle of the Czechs

Budapest – New York, Central European University (CEU) Press 2020, 564 s.,

ISBN 978-963-386-300-8.

Stredoeurópska univerzita v Budapešti (v súčasnosti už primárne vo Viedni) nepoľavuje vo vydávaní kritických bilingválnych edícií. Čitateľom najnovšie ponúka zásadný prameň pre staršie dejiny strednej Európy, najmä však pre české pomery – Kosmovu kroniku Čechov. Tento známy prameň sa doteraz dočkal už početných prekladov a vydání. V historickej obci

9 Jan KLÁPŠTĚ, *The Czech Lands in Medieval Transformation*, Leiden – Boston 2012.

10 Chris WICKHAM, *Framing the Early Middle Ages. Europe and the Mediterranean, 400–800*, Oxford 2005, s. 5.